

farming) kao novim područjima borbe i mjestima za stvaranje alternativa suvremenoj organizaciji društvene reprodukcije.

Knjiga Silvije Federici *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction, and Feminist Struggle* vrijedan je doprinos kako feminističkim tako i marksističkim teorijama društvene jednakosti, unatoč tomu što je analiza katkad površna, što bismo mogli pripisati esejističkom karakteru knjige, odnosno pisanju tijekom različitih perioda. Unatoč tomu, nema sumnje da autorica nudi drukčiju i izvornu interpretaciju spomenutih pitanja, da poziva na razmišljanje te samim time zaslužuje mjesto u suvremenim raspravama o pitanjima emancipacije žena i društvene pravednosti općenito.

Mate Ćosić
Komit GmbH, Beč

DOI: 10.5613/rzs.44.2.5

Mirjam Milharčič Hladnik, Jernej Mlekuž (eds)

Going Places: Slovenian Women's Stories on Migration

Akron, Ohio: The University of Akron Press, 2014, 128 str.

U posljednjih desetak godina Institut za slovensko iseljništvo i migracije u Ljubljani, sastavna jedinica Znan-

stvenoistraživačkoga centra Slovenske akademije znanosti i umjetnosti (ZRC SAZU), objavio je niz zanimljivih publikacija iz područja migracijske problematike. U seriji monografija *Migracije*, prije nekoliko godina otvorena je i podzbirka *Migrantke*, posvećena ženskoj migracijskoj povijesti. U njoj su se, između ostalih, našle knjige *Krila migracij: po meri življenjskih zgodb* (2009; ur. Mirjam Milharčič Hladnik i Jernej Mlekuž) i *Go Girls! When Slovenian Women Left Home* (2009; ur. Marina Lukšič-Hacin i Jernej Mlekuž). Zbornik *Going Places: Slovenian Women's Stories on Migration*, što su ga uredili Mirjam Milharčič Hladnik i Jernej Mlekuž, pridružuje se toj tematici u američkom sveučilišnom izdanju, okupljajući djelomično prethodno objavljene radove na slovenskom (npr. u zborniku *Krila migracij*). Izdavač, The University of Akron Press prigodno je mjesto za objavljivanje knjige o slovenskim ženskim praksama migracije. Naime, u istoimenom je gradu u američkoj državi Ohio, 1851. godine održana Konvencija o ženskim pravima, na kojoj je afroamerička aktivistica za ženska prava, bivša ropkinja, Sojourner Truth održala govor »Ain't I a Woman?«. Danas se smatra jednim od najpoznatijih govora u SAD-u o ukidanju ropstva i ženskim pravima. Premda tako nisu istupale, slovenske migrantice, ponajprije *aleksandrinke, dikle i slamnikarice*, stoje u dugoj liniji borbe za žensku emancipaciju i jednakost koja im je odricana i onda kad su svojim radom izvan domovine izdržavale obi-

telji kod kuće čineći značajne ženske emigracijske kontingente u razdobljima kad je emigracija iz drugih europskih zemalja bila pretežito muški fenomen.

Specifičnost zbornika *Going Places* zahvaćanje je u prošlost i u manjoj mjeri sadašnjost ženskih migracija iz Slovenije. U fokusu je žensko iskustvo emigracije, u dva teksta pojedinačnih migrantica, u ostalima iskustvo nekoliko ključnih ženskih *likova* slovenske emigrantske povijesti: dojlja, dadilja i kućnih pomoćnica prema mjestu imigracije nazvanih *aleksandrinke*, kućnih pomoćnica zvanih *dikle*, izrađivačica slamnatih šešira zvanih *slamnikarice*. Tim je povijesnim oblicima slovenskih ženskih migracija pridružen i rad o suvremenim migranticama, takozvanim eurokratkinjama, ženama s karijerom u središtu EU-a u Bruxellesu. I dok migracije vezane uz EU nisu isključivo ženske, *aleksandrinke*, *dikle* i *slamnikarice* bile su isključivo žene. Emigracijom u razdoblju od posljednjih dvaju desetljeća 19. do šezdesetih godina 20. stoljeća iz određenih su regija slovenskoga etničkoga teritorija nastale te *specifične tradicije ženskoga iseljavanja* vezane uz specifična područja: zaleđe Trsta (današnja zapadna Slovenija, između dvaju svjetskih ratova pod Italijom), Beneška Slovenija (Benečija) i okolica Ljubljane (Domžale) opskrbljivali su u nekoliko generacija migrantice za Egipat (*aleksandrinke*), bliže i udaljenije talijanske gradove (*dikle*), unutar Austro-Ugarske, te šire u jugoistočnu Europu i sjevernu Ameriku (*slamnikarice*).

Iz zaleđa Trsta u Aleksandriju i općenitije u Egipat, Slovenke su stizale zajedno sa svojim poslodavcima, poslovnim ljudima, Austrijancima, Talijanima, Židovima, u razdoblju kad otvaranje Sueskog kanala potiče emigraciju visokoobrazovanih europskih stručnjaka u Egipat. Na temelju razgovora s *aleksandrinkama* i njihovim potomcima u nekoliko naraštaja te iskaza djece koju su čuvali u Egiptu, u radu »*Aleksandrinke* in Egypt: Between Condemnation and Adoration« Daša Koprivec tematizira ponajprije iskustva razdvojena života majki i djece, razloge odlaska u emigraciju (plaćanje dugova, izdržavanje obitelji), funkcioniranje obitelji u netradicijskom obrascu rodnih uloga u ekonomiji, ambivalentan odnos nemigranata prema migranticama te pozitivan odnos migrantica samih prema svojem emigrantskom iskustvu. Da je iskustvo *aleksandrinke* kao i *dikli* dio univerzalnijega ženskog migrantskog iskustva u domeni kućne ispomoći, potvrđuju suvremene studije o kućnim pomoćnicama Filipinkama i Indonežankama u velikim azijskim ekonomskim središtima (v. npr. radove Nicole Constable).

U poglavlju »*Dikle* in Italian Cities: Personal Experiences, Public Interpretations« Jerneja Mlekuža, suprotstavljanjem javne percepcije i osobnih iskustava kućnih pomoćnica iz slovenskoga etničkoga područja zvanog Benečija, zaposlenih u talijanskim gradovima (u većoj mjeri nakon Prvoga svjetskog rata do šezdesetih godina 20. stoljeća), u prvi plan izbija ambivalentnost odnosa

prema ženskoj emigraciji, koju portretira kao »prokletstvo i ropstvo«. Dominantnoj predodžbi o »moralno i fizički uništenim« ženama, najčešće proizišlog iz autoritarne muške perspektive, autor suprotstavlja iskustva žena emigrantica prikupljena bilježenjem njihovih životnih priča. Premda je njihovo iskustvo posredovano pričom o životu koja govori o značenjima i iskustvima životnih događaja, a ne o samim događajima, i to s vremenskom distancom, autor tvrdi da su glasovi migrantica samih i u toj konstruiranoj formi, jedini način da se suprotstavi dominantnom muškom tumačenju njihovih sudbina. Oni pak iznose pozitivnije viđenje svoga migracijskog iskustva i života u talijanskim gradovima, kao i motive odlaska koji nisu isključivo ekonomski, nego su i avanturistički i u širem smislu oslobađajući (od stega sredine, obitelji i sl.; usp. usklik »odselidba oslobađa«, u: Ivan Rogić i Ivan Čizmić, *Modernizacija u Hrvatskoj i hrvatska odselidba*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2011, str. 367) te upućuju na emigracijom uzrokovanu društvenu pokretljivost *dikli*.

U poglavlju »*Slamnikarice* Abroad and at Home: Ladies and Entrepreneurs« Saša Roškar prikazuje još jednu po svojoj vještini specifičnu skupinu migrantica. Tradicionalno ženska vještina u kraju sjeverno od Ljubljane postala je unosno zanimanje s razvojem industrijske proizvodnje slamnatih šešira, zaposlila je žene u lokalnim tvornicama, otvorila im je put u emigraciju u europske gradove i SAD, a neke je

potaknula na poduzetništvo u razdoblju od kraja 19. stoljeća do tridesetih godina 20. stoljeća. Iako nije utemeljeno na iskazima samih aktera nego njihovih potomaka, fragmentima korespondencije, dnevnika i drugih povijesnih izvora, ovo poglavlje također daje gusti opis nekoliko likova *slamnikarica* i njihovih migracijskih i životnih putanja između SAD-a, Austrije, Češke, Mađarske i Slovenije koje su ženama omogućile lagodniji život i bolji društveni status.

Još dva poglavlja otkrivaju subjektivnu realnost i intimna iskustva sudionika povijesnih migracijskih procesa – i onih koji su otišli i onih koji su ostali kod kuće kao i njihovih potomaka. Jedan analizira subjektivne dimenzije povijesti jedne migrantice (Mirjam Milharčić Hladnik: »A Slovenian Bride in Cleveland: Emotions in Letters«), a drugi emocije i iskustva nemigrantice čiji je suprug tridesetih godina radio u Nizozemskoj (Marjan Drnovšek: »A Wife at Home: Longing and Writing«). Oba su priloga bazirana na rjeđe rabljenom izvoru podataka – korespondenciji između migranata i članova obitelji koji su ostali kod kuće. Stoga oboje autora daju i metodološki prilog raspravi o korespondenciji kao izvoru povijesne građe o migracijama. Premda pruža zapise iz vremena odvijanja migracijskoga procesa, ipak, kao i svaki drugi izvor građe, biva društveno konstruirani i od autora pisma oblikovan tekst (str. 33). Usto, oboje autora propituju etičke dimenzije objavljivanja intimnih zapisa te se u jednom slučaju zbog njihove naravi zaštićuje identitet autora pisama.

U prvom je radu riječ o gotovo osamdeset godina manje ili više intenzivne korespondencije između emigranata u SAD-u i Argentini i njihovih rođaka u Sloveniji, koja započinje 1930. s odlaskom glavne protagonistice u SAD. M. Milharčić Hladnik prikupila je izniman materijal na temelju kojega se, uz pomoć komentara nasljednika obitelji u Sloveniji i u SAD-u, pokazuju načini održavanja bliskosti i emotivne povezanosti obitelji i u fizičkoj odsutnosti i poznavanju mlađih članova samo putem fotografija, kao i složenost i kontroverznost nastajanja i održavanja odnosa sudionika korespondencije. Autorica argumentira kako je fizički neprisutan član obitelji stalno »prisutan« u domovini, tumačeći, sukladno suvremenim tendencijama u migracijskim studijama, kako je dom »translokalna i transkulturalna mreža podrške«, a ne konkretno mjesto prebivanja (str. 48). Da je odsutan član zapravo prisutan u imaginariju onih koji nisu otišli, zorno pokazuju pisma nemigrantice koja »čezne i piše« suprugu u emigraciji – o poslu, kući, djeci, no ponajviše o vlastitim emocijama (u prilogu M. Drnovške). Oba teksta potvrđuju ulogu žene u održavanju transgraničnih obiteljskih veza.

Prilozi M. Drnovške i M. Milharčić Hladnik tematiziraju neke klasične topose migracijske tematike, kao što su: kontinuitet emigracije i muškaraca i žena tijekom dvaju naraštaja jedne obitelji u razne zemlje (SAD i Argentina); bilociranost obitelji što nastaje emigracijom jednog supružnika; etnička i lokalna endogamija (emigranti odlaze

po supružnike u kraj podrijetla); reprodukcija etničke kulturne okoline u zemlji imigracije; nejednaka prekogranična razmjena dobara između emigranata i onih koji su ostali, gdje je doprinos emigranata od egzistencijalne važnosti za preživljavanje nemigranata, a obratno tek memento na stari kraj (npr. domaća rakija poslana u New York). Istodobno, upućuju i na neke topose specifične za jugoistočnu Europu, npr. heterogenost državnih identiteta migranata i nemigranata u istoj obitelji – slijedom promjena državnih entiteta, različite generacije emigranata iz istoga mjesta odlaze kao državljani različitih zemalja (austroougarski, talijanski) dok nemigranti postaju jugoslavenski, a kasnije slovenski državljani.

Naposljetku, rad Tatiane Bajuk Senčar »Eurocrats in Brussels: Contemporary Career Women« bavi se tek nedavno otvorenim poglavljem slovenske emigracije radi zapošljavanja u europskim institucijama. Oblikujući poglavlje kroz nekoliko slučajeva, autorica inzistira da je za razumijevanje njihove integracije u multikulturalni profesionalni i životni milje jedne od prijestolnica EU-a nužno upoznati putove koji su ih doveli do položaja službenika u EU-u. Zanimljiv je koncept »života na velikoj udaljenosti« kojim autorica opisuje njihovu integraciju kao transnacionalni način života u kojem osoba održava društvene veze sa svijetom koji je ostavila u Sloveniji. Veze i privrženost »starom« mjestu stoga ni u ovom kao ni u drugim slučajevima suvremenih migrantskih iskustava nije prepreka in-

tegraciji u novim mjestima naseljavanja (usp. Ghassan Hage).

Zbornik *Going Places: Slovenian Women's Stories on Migration* heterogena je ženska vizura slovenske migracijske povijesti koja, prema završnim riječima jednoga od urednika, Jerneja Mlekuža, afirmira i »ozvučuje« dosad utišane glasove žena migrantica i to onih koje su svojim doprinosom ekonomskom razvoju regije iz koje dolaze ali i preživljavanju vlastite obitelji zadobile mitsko mjesto u slovenskoj iseljeničkoj povijesti. Ove, ponekad patriotskim zanosom ispisane, stranice donose svjedočanstva o intenzivnoj ženskoj migraciji mnogo prije razdoblja u kojemu ona postaje dominantnom te su doprinos kako iseljeničkoj tako i kulturnoj povijesti Slovenije. U određenoj mjeri doprinos su i kritici rodno determiniranih znanja o migraciji i metodologiji korištenja biografija i životnih priča žena, te »nečujne kategorije malih ljudi« (str. 236) koja se ovim zbornikom predstavlja kao izniman povijesni i društveni subjekt prve polovine 20. stoljeća.

Jasna Čapo

*Institut za etnologiju i folkloristiku,
Zagreb*

Giampietro Gobo, Sergio Mauceri

Constructing Survey Data: An Interactional Approach

Los Angeles: SAGE Publications,
2014, 368 str.

Knjiga *Constructing Survey Data: An Interactional Approach* zanimljiva je zbog svoga nekonvencionalnog pristupa anketnom istraživanju, ali i raspona problematike (koju nije bilo moguće sveobuhvatno ovdje prikazati). Autori Giampietro Gobo i Sergio Mauceri nastoje »obnoviti izvorni duh ankete« proširujući standardni pristup anketnom istraživanju (*Standard Survey Approach* – SSA) s interakcijskim pristupom (*interactional survey approach*), dosljednijim pragmatičkoj perspektivi (str. xiv). Naime, uzimajući u obzir interakcijske čimbenike i relevantne aspekte društvene situacije u kojoj nastaje anketni intervju, autori proširuju tradicionalni (anketni) model istraživanja. Oni rade razliku između određenih termina i koncepata poput ankete (kao metodologije) koja se može odrediti kao cjeloviti istraživački proces (od dizajna do analize podataka), anketnog intervjua (kao metode) kojim se u anketi prikupljaju podatci te standardiziranog intervjua kao specifičnog instrumenta prikupljanja anketnih podataka (str. xv). Ovdje se na specifičan način ograničenja metodologije anketnog istraživanja (*survey methodology*) pokušavaju prevladati uvidima u »zaboravljene lekcije proš-